

Geloofsgemeenschap MVR, Bennekom

Bezinningsavond 26 november 2013

TERUG NAAR DE BRON

Pater Hans Koenen s.j. en pastor Ben Piepers

Hoe houden we er geloof in?

[Hans Koenen: Zijn er kernteksten in de bijbel die ons helpen](#)

[Ben Piepers: Hoe kleuren die teksten ons leven en geloven](#)

Hans Koenen: *Zijn er kernteksten in de bijbel die ons helpen*

VRAAGSTELLING

Je hoeft niet lang kennis gemaakt te hebben met de katholieke kerk om te weten dat er een hele wereld achter schuil gaat. Een ontzettend uitgebreide wereld van allerlei belangrijke dingen: geloof in de ene God, naast Jezus van Nazareth, eucharistie, bijbel, en veel zaken die daar nog om heen staan: de andere sacramenten, de bijbelse geschiedenis, en zaken, die min of meer belangrijk zijn, van missie tot Vaticaan, van zoeaven tot kindheidsoptocht toe en al wat u zich nog herinnert van vroeger, gewoon te veel om op te noemen. (Tegenwoordig blijkt zelfs ook nog belangrijk het al dan niet zingen van 'De Herdertjes lagen bij Nachte')

Er zijn drie grote gebieden waarover het vanavond gaat, dat wat bij de kern van het gelovig zijn hoort. Dat is (1) de geloofsschat, (2) je gedrag, de tien geboden bijvoorbeeld en dan is er (3) een hele waaier van wat je kunt samenvatten onder vroomheid of spiritualiteit: gebed, meditatie, uitstelling en aanbidding, lof, noem maar op. Die drie velden hebben we als het ware in gedachten en de eerste vraag vanavond is: kunnen we in heel die uitgebreide wereld ergens een begin vinden, een bron? Vervolgens kijken we of er Bijbelteksten zijn die de samenvatting zijn van de drie genoemde gebieden.

OP ZOEK NAAR DE BRON

Ik heb eens het geluk gehad om te kijken naar de bronnen van de Mississippi. De Mississippi is aan de monding bij de Mexicaanse Golf een enorme stroom, wel meer dan een kilometer breed. Maar bij het begin is hij slechts een blubberend bronnetje en een slootje van niets. Maar gaandeweg de loop wordt dat eenvoudige, nietige begin een grote brede rivier. Zo is het misschien ook in het geloof. Als we er in zouden slagen bij het begin te komen, bij die bron, als die bron ons eens helder voor ogen stond, dan weten wij wat ons te doen staat. Wat is dus de bron? Wat is de bron, - nu maak ik de vraag wat breder - wat is de bron van *alle* religies? Waar is de religie mee begonnen?

Om bij die bron te komen hoeven we niet terug te gaan in de tijd; hoeven we niet de geschiedenis als het ware af te pellen tot honderd jaar geleden, of tot duizend jaar of twee duizend of drie duizend jaar terug. Die bron is heel vlak bij. Die bron wordt ontdekt als je nog in staat bent als volwassen mens om je te verwonderen. De verwondering is de bron!

Zoals je staat bij de bron van de Mississippi of bij welke bron ook, zo is het ook bij de bron van het geloof. Een Duitse filosoof heeft die verwondering ooit heel pregnant geformuleerd. Ik zeg het eerst maar even in het Duits, en zeg er daarna iets meer over. Die zin van hem luidt: 'Warum gibt es überhaupt sein und nicht vielmehr nichts?' Waarom bestaat wat bestaat en waarom is er niet veeleer niets. Die zin 'waarom bestaat al wat bestaat' is het begin van alle filosofie, is de motor van alle wetenschap, is de inspiratiebron van alle kunst en is bovendien ook de bron van alle religies. Waarom bestaat wat bestaat?

Het antwoord op die vraag kan onmogelijk worden gegeven. En waarom kan dat niet? Omdat ik zelf, omdat mijn eigen bestaan die verwondering oproept!. Ik hoor zelf bij dat bestaan. Ik kan niet van buiten mijn bestaan naar 'al wat bestaat' gaan kijken, want ik ben zelf onderdeel van dat bestaan.

Hoeveel kunst er ook is, hoeveel wetenschap er ook is, hoeveel en hoelang er ook gefilosofeerd wordt of religie beoefend, nooit is die zoekende vraag uitputtend beantwoord, de tocht voltooid.

Er zijn wel kunstenaars geweest, Mondriaan onder andere, die ooit gedacht hebben dat hun schilderij het ultimatum was, het laatste wat geschilderd kon worden. Maar na Mondriaan is de geschiedenis van de schilderkunst gewoon doorgegaan, ondanks zijn vermoeden dat dit het einde was. Er is geen einde.

Waar je eigenlijk heel stil bij zou moeten worden, heel diep in je zelf zou moeten treden, is dat mysterie van mijn eigen bestaan. Waarom besta ik? Een vraag die de meesten van ons als kind met de Katechismus in de hand al wisten te beantwoorden. Waarom zijn we op aarde? Maar dat is een vraag die geen antwoord heeft. Een vraag waarin ik zelf helemaal zit opgesloten. Waarom besta ik? En als je daar goed over nadenkt is het een en al toeval.

Ik heb ooit eens een religieuze ontmoet in Amerika, van Ierse afkomst. Haar grootvader had een broer en als arme Ieren waren beiden van plan te gaan emigreren. Haar grootvader zou naar Nieuw Zeeland gaan en zijn broer naar de Verenigde Staten. Op de avond voor het vertrek drinken ze een flinke borrel, zaten om de tafel en dan zegt de een tegen de ander: laten we onze kaartjes ruilen. En dus ging haar grootvader niet naar Nieuw Zeeland, maar naar Amerika en zijn broer naar Nieuw Zeeland. En zij? zij zit nog alsmaar met de vraag, als zij dat ruilen nou niet gedaan hadden, zou ik dan toch bestaan hebben? Zo wonderlijk is ons bestaan.

Dat bestaan van alles wat bestaat, maar ook ons eigen bestaan is één groot mysterie. Is één groot vraagteken. Het is veel groter dan ik kan beantwoorden, veel groter dan welke wetenschap ook, of welk onderzoek ook naar geschiedenis - of naar ik weet niet wat - kan daar een antwoord op geven. Het is een geheim, het geheim van het bestaan, het mysterie van het bestaan.

HOE DAT MYSTERIE TE BENOEMEN?

Het is een geheim, het geheim van het bestaan, het mysterie van het bestaan. Sommige mensen noemen dat mysterie Tao, in Japan is dat 'do' (als in ju-do)... Betekent dat 'de Heer'? of 'god'? wie weet? Andere mensen noemen het mysterie 'iets'. Er moet toch iets zijn! Die mensen worden vaak spottend ietsisten genoemd. Weer anderen noemen het: 'Niets', of nog liever Niet-Iets. Je vindt deze uitdrukking min of meer terug in de in de Joodse traditie als 'Ejn Sof' (De Onbegrensde), In het Boeddhisme heet het mysterie 'De Leegte'. De godsdiensten-van-het-Boek spreken over: God of Allah, JHWH, Adonai. Allemaal namen voor het geheim van het bestaan.

Dat geheim kunnen we nooit omvatten. Ja, zelfs ieder woord dat op dat geheim gelegd wordt, verliest alle betekenis. Voor het gemak zeggen we wel God is liefde, maar eigenlijk - zodra het woord liefde met God in aanraking komt - verliest het zijn inhoud. Zelfs het woord bestaan verliest daar zijn betekenis. Het mysterie is groter dan welk woord ook.

LEVEN MET HET MYSTERIE

Met dat mysterie gaat heel de mensheid aan de slag. Of men nu een wetenschapper is of een kunstenaar, een filosoof of iemand die religieus bewogen is, iedereen gaat op zijn manier hiermee aan

de gang. En soms, een heel enkele keer in je leven – en je mag van geluk spreken als je dat ooit is overkomen – komt dat mysterie als het ware scherp tot je bewustzijn, niet zo maar, zoals het nu tot je bewustheid komt, maar als een shock. Dat kan zijn bij een zonsondergang, dat kan zijn bij het lezen van een gedicht, dat kan zijn bij het zien van een (natuur)film, dat kan zijn bij de geboorte van je kind. Alles kan een aanleiding zijn dat het mysterie ineens zichtbaar wordt en zo voelbaar dat het je een beetje uit je evenwicht brengt.

Binnen de kerken werken we met het woord God en soms denken we – ten onrechte - dat we weten wat we daarmee bedoelen. Maar zo gauw je het gevoel hebt dat het woord verwijst naar het mysterie van het bestaan dan vallen je als het ware alle woorden uit je mond en word je stil. ....en die overweldigende stilte hoort bij dat woord 'God'.

Je kunt best de indruk hebben dat ons geloof ontzettend praterig is, en dat is zelfs onze liturgie tegenwoordig ook vaak, maar uiteindelijk gaat het om wat onzegbaar is, om wat blijkbaar de grond van ons bestaan is. Niet te omvatten. Het woord 'God' als een codewoord voor dat wat onzegbaar is: Hij, die onbenoembaar is of de Onuitsprekelijke.

OP ZOEK IN DE SCHRIFT

I

Is er nu in de Schrift een woord of een uitspraak. die naar dit alles verwijst? Volgens mij is dat de korte spreuk die iedere Joodse mens dagelijks minstens tweemaal citeert Met die spreuk op de lippen hoopt hij ook te sterven. Die spreuk luidt: ‘

Hoor, Israël:
JHWH is onze God,
JHWH is Een!
Deuteronomium 6:4

Je kunt er zeker van zijn dat honderdduizenden in de gaskamers gestorven zijn met deze spreuk op de lippen, verwijzend naar het mysterie van het bestaan. Hier zijn wij bij de bron van alle religie. Hier zijn wij ook bij de bron van het christelijk geloof: dat ons bestaan gekenmerkt wordt door een immens mysterie. Daar om heen - rond dat geheim - ontwikkelt zich dan de hele geloofsleer.

II

Als we naar de geciteerde tekst uit Deuteronomium kijken, ontdekken we dat de tekst spontaan overgaat in een opdracht. Als vanzelf komen we bij het tweede gebied van ons onderzoek, bij de ethiek. Want het mysterie van het bestaan roept ons als het ware op om te gaan leven in harmonie met dat geheim. Niet dat iemand je dat oplegt, maar naar mate je stil wordt en dat mysterie dieper beschouwt en overweegt, in die mate ga je ook ervaren, dat je hele leven met dat geheim in eenheid, in harmonie moet zijn. Ook daar is een verwijzing naar in de Schrift., aansluitend bij de spreuk over de Onnoembare.

Hoor, Israël:
JHWH is onze God,
Onze God is Een!

Heb daarom JHWH lief
met geheel je hart
geheel je ziel
en met inzet van al je krachten.
Deuteronomium 6:4-5

Met name Jezus van Nazareth heeft die spreuk - vermoedelijk in navolging van de joodse traditie - als het ware nog verder uitgebreid met een citaat uit Leviticus 19:18. Die spreuk zelf ging al verder met 'Gij zult de Heer uw God liefhebben' en daarmee wordt dan bedoeld: leef in harmonie met de grond van je bestaan.

Jezus van Nazareth voegt daar een gebod uit het Oude Testament. aan toe: 'en de naaste als jezelf'. Daar gaat het dus ook om. Daarmee is in principe alles gezegd over ethiek. In de woorden van Jezus:

Het voornaamste is:

Luister, Israël!
De Heer, onze God, is de enige Heer;
heb de Heer, je God, lief met heel je hart
en met heel je ziel en met heel je verstand
en met heel je kracht.

Het op een na belangrijkste is dit:
Heb je naaste lief als jezelf.
Er zijn geen geboden belangrijker dan deze.
Marcus 12:29-31

Die behoefte om bij de bron te komen. of om een beknopte samenvatting te hebben van waarom het nu eigenlijk gaat in de religie, vinden we ook in de Talmoed, een Joodse bundel geschriften. Een Romein vraagt aan een rabbi: kunt u mij uitleggen wat ik moet doen? Kunt u mij dat uitleggen zo kort als ik op één been kan staan? Jawel, zei de rabbijn, dat kan: 'Wat gij niet wil dat u geschiedt doe dat ook de ander niet. Daarmee is alles gezegd. De Talmoed voegt daar aan toe: Al het andere is commentaar bij de Thora en de Profeten. Daar gaat het dus om. Jezus van Nazareth heeft het wat positiever geformuleerd; Alles wat je wilt dat mensen voor jou doen, doe dat voor hen.. (Matteüs 7:12) Daar gaat het om.

Het derde terrein is dat van de vroomheid. Mediteren, bidden, de zondagsmis, bedevaart, eucharistie, noem maar op, verschillende vormen van spiritualiteit. Is er iets in de Schrift wat dat kernachtig samenvat: waar gaat het nu om? Op dit gebied is de profeet Micha de eigenlijke kampioen!

In zijn prachtig hoofdstuk 6, is eerst de Eeuwige, de Onuitsprekelijk aan het woord. Hij zet uiteen wat hij allemaal gedaan heeft voor Israël. Daarna keert de profeet naar binnen en vraagt zich af: wat moet ik nu doen om mijn dankbaarheid te tonen? Waarmee, zegt, hij, moet ik nu de Heer tegemoet treden? Moet ik buigen voor de allerhoogste... of - en dan kijkt hij naar de tempel, naar de vroomheid, naar de hele sectie van meditatie en gebed - zal ik voor hem treden met brandoffers?... of met een eenjarig kalf?.. Zal de Heer misschien welgevallen hebben in duizend rammen die ik kan offeren?.. of tienduizend oliebeken?... of zal ik mijn eerstgeborene geven voor mijn overtredingen, de vrucht van mijn schoot?... En dan komt het ontroerende woord van de profeet:

Er is jou, mens, gezegd wat goed is,
je weet wat JHWH van je vraagt:
niets anders dan recht te doen,
de liefde beoefenen
en nederig te wandelen met je God.

Micha 8:6

Het wonderlijke is van deze tekst – misschien is dat nog niet helemaal tot u doorgedrongen – dat deze tekst eigenlijk weg gaat van wat wij vroomheid noemen (daar was Micha toch mee bezig!) en weer helemaal terugkeert naar het in harmonie zijn met het Niet-Iets, met de Eeuwige. .

Mijn vader had vroeger als stelregel zo iets als, als je zondags al niet meer naar de kerk gaat dan is het hopeloos met je. Naar de kerk gaan is wel het minste, de minimale basis van je gelovig zijn. Als je de tekst van Micha leest is dat wellicht heel mooi om te doen, maar dat is niet de basis. Waar het ten diepste om gaat, is de gerechtigheid, het trouw zijn, de liefde liefhebben en ootmoedig te wandelen met je God.

Ik hoop altijd nog eens dat iemand die tekst op muziek zet zodat we die kunnen zingen. Het is een prachtige tekst eigenlijk. In de Amerikaanse kerk werd dat wel gezongen. Hij is m.i. meer dan de moeite waard.

SAMENVATTING

Dit zijn volgens mij de drie basisteksten , die zeggen waar het om gaat:

- Het sjema: Hoor Israël de onnoembare is onze God. Ons woord God wijst naar Niet iets.
- het tweede is Marcus 12:29-31: Het liefhebben van God en de naaste;
- het derde is Micha 8:6: Gerechtigheid, liefde, verbondenheid met de Eeuwige

Als je deze drie teksten als basis neemt als bron, als uitgangspunt, ook bij je bijbel lezen, zul je merken hoeveel bijbelteksten er nogal seculier zijn. Dat valt niet zo op als je ze in de kerk hoort lezen, want we lezen met een kerkelijk gezicht en met een plechtige stem en je hoort ze met kerkelijke oren en dan lijken het gewijde teksten – en dat zijn het ook – maar een tekst waar het volgens Matteüs bijvoorbeeld op aankomt (Ik was hongerig en gij hebt mij te eten gegeven, ik was dorstig en gij hebt mij te drinken gegeven) is niet *vroom* in de gebruikelijke zin van het woord. Hij gaat over het leven van alledag! Er wordt in deze passage helemaal niks gezegd over ieder jaar je Pasen houden, iedere zondag naar de kerk gaan e.d. .

De grondslagen van het geloof liggen bij de oprechte verwondering over het mysterie van het bestaan.

Ben Piepers: *Hoe kleuren die teksten ons leven en geloven*

*De bron is dichtbij te vinden -
een meditatie bij verschillende kunstwerken*

Indrukwekkend zoals Hans Koenen het geheim van geloven verwoord heeft. Met hem deel ik dat het wezenlijke in het leven cirkelt om de leegte, om het mysterie. En dat mysterie is ook door kunstenaars ook op vele manieren geprobeerd te verbeelden, te doorgronden en dichterbij te brengen. Beelden kunnen soms op hun eigen manier iets doen oplichten van het geheim, van waar het om gaat in het leven. Dat vraagt dat je opengaat voor een kunstwerk. En als kunstwerk zeg, dan bedoel ik niet het plaatje bij het verhaal. Het gaat niet om een illustratie, want dat vertelt alleen maar wat we toch al weten. Een kunstwerk doorgrondt je niet zomaar. Het vraagt tijd en aandacht. Dat betekent: stil worden en kijken en bij je binnen laten komen. Zulke kunstwerken kunnen je helpen om het spoor te komen van het mysterie van leven. Ze doen in je eigen ziel het geheim oplichten. Ik geloof dat ieder in zijn/haar ziel iets van het mysterie van leven met zich draagt. Het gaat erom daar contact mee te maken.

1. Marc Chagall, Bijbel titelblad,
Kleurenlitho, 35 x 26 cm, 1956

Deze kleurenlitho van Chagall waar we al de hele tijd naar kijken is niet meer dan ze aangeeft: een titelblad. Het wil ons openen voor de kleurrijke geverfde vormgeving van kunstenaars.

We hebben geen tijd om bij elk kunstwerk uitgebreid te mediteren. Ik stel voor om elke afbeelding eerst stil te beschouwen. Dat je goed bekijkt en stil ontdekt wat je ziet. Dan geef ik een toelichting, roep iets op wat het kunstwerk kan betekenen. Het is een interpretatie, mogelijk anders dan wat u er in ziet. Laat dat gerust naast elkaar als contrast of aanvulling.

2. Vincent van Gogh stilleven met bijbel 1885

Op dit doek zie je: tegen een donkere achtergrond, hoe verder naar voren hoe lichter het wordt, staan twee boeken en twee kandelaars met een kaars op een tafel. Het grote boek is geopend, het boek op de voorgrond is dicht. Het is geschilderd door Vincent van Gogh en ik vermoed dat een aantal van u het al wel eerder gezien heeft. Vincent was de zoon van een dominee. Hij heeft zelf veel in de Schrift gelezen en had een verlangen om zelf ook predikant te worden. Vincent heeft een tijd in België, in de Borinage in de mijnen gewerkt en hij was daar zeer begaan met de mijnwerkers, het harde leven, dat de mensen moesten doen en het zware werk. Alles wat op de mensen drukte ging hem zeer aan het hart. Hij kon het uiteindelijk niet aan.

Naast de Schrift las hij ook allerlei boeken die over het leven gingen. Romans, zoals hiervoor op de afbeelding 'La Joie du Vivre' van Emil Zola, 'de vreugde van het leven'. Het grote boek symboliseert de Bijbel, de Bijbel van zijn vader. En die is geopend bij, je kunt het boven aan die bladzijde zien, Isaï, de profeet Jesaja. En nog preciezer, rechts in romeinse cijfers: LIII. Jesaja 53 gaat over de lijdende dienstknecht. Het wordt in de liturgie gelezen op Goede Vrijdag. Grotere tegenstelling kun je je bijna niet voorstellen. Het zware dikke bijbelboek over de lijdende dienstknecht en de roman die gaat over de vreugde van het leven. Er was een conflict tussen Vincent en zijn vader. Zijn vader vond het maar niets die hij die wereldse boeken las. Bij zijn vader ging het er om je te verdiepen in de Schrift. Daar vind je de weg naar God. Vincent dacht daar anders over: 'God vind ik soms heel dichtbij in dergelijke boeken. Het gaat in 'La joie de vivre' om een meisje dat onder erbarmelijke omstandigheden haar werk doet in een burgerlijk gezin en zij brengt daar vreugde, een sprankje hoop ondanks de zwaarte van het leven. En dat boek Jesaja, hoofdstuk 53, staat in het gedeelte dat gaat over de troost van het volk. Zie je de verbinding tussen de twee? Geen tegenstelling, maar verbondenheid. De vreugde van het leven is misschien wel juist te vinden waar jij je inzet voor de ander, waar je een sprankje licht brengt, waar je leven brengt. En daarmee laat Vincent van Gogh ons zien dat niet alleen in het heilige boek, zoals Hans terecht zei, ook vol seculiere verhalen met gelovige duiding, maar ook in seculiere,

wereldse literatuur het mysterie van het leven te vinden is. 'Wie oren heeft, hij hore en wie ogen heeft, dat zij ziet', om met Jezus te spreken.

3. Marc Chagall, Hooglied I,
olieverf, op doek geplakt papier,
148x172 cm, 1957, Nice

Eerst in stilte kijken....

Marc Chagall heeft vijf doeken geschilderd bij het Hooglied van de Liefde en dit is er een van. Helemaal onderaan zie je Chagall die zich zelf afbeeldt met zijn geliefde vrouw Vava.

Links onder in de hoek. Marc zelf zit half overeind en Vava ligt voorover over zijn lichaam heen.

Als je de blik van Vava volgt, dan zie je hoe zij kijkt in een klein ogenschijnlijk wit boekje. Dat boekje links onderin, we weten niet wat het is. Het kan het Hooglied van de Liefde zijn, het kan allerlei literatuur zijn. Maar terwijl zij leest is zij tegelijk innig met hem verbonden. Twee elementen:

Allereerst: liefde, het geheim van liefde, komt van binnen uit in de omhelzing, in de ervaring van bemind te worden en te beminnen. Maar tegelijk vraagt dat ook dat je je verbindt met ervaringen van liefde die anderen hebben gehad, bijvoorbeeld het Hooglied van de Liefde.

Er zitten twee lijnen in: dat je niet alleen je zelf hoeft te vormen, een mens wordt gevormd, door verhalen, door voorbeelden, door anderen. Daarop sluit je aan met je eigen ervaring. Dan verbindt je het met elkaar, het grote geheel waar jij een deel van bent.

Als je op het doen de baan rechts omhoog volgt, dan zie je daar het bruidsbed van koning Salomo en zijn geliefde; de koning gekroond en de bruid in het wit gekleed. En boven hen zie je een kleine hand, van boven komend. Duidt die hand op het mysterie van leven? Is het de bron van leven, waaruit we alles ontvangen, ook de liefde. Betekent het dat het je uiteindelijk gegeven wordt, dat het allemaal ook vol mysterie is. Ze zeggen, die hand is de hand van God. Maar...God? We weten er niets van, van de Onuitsprekelijke. Is daarom alleen in een hand verbeeld?

Onder die hand zie je de davidsster, de liefde tot zijn volk en tegelijk, breder, de liefde tot mensen. In dit doek zie je ook dat ook de dieren er in betrokken zijn; de twee herten, geel en blauw, links boven in harmonie naar elkaar gekeerd. Een boven Chagall zelf afgebeeld de witte duif en in de boom een ander dier. Je kunt het hier misschien niet zo goed zien maar je zou kunnen denken dat ze naar elkaar gekeerd zijn, dat ze elkaar aanzien.

Liefde uit zich ook soms in allerlei vormen van heftig verlangen, passie, seksualiteit. In het centrum staat een rode figuur afgebeeld die, hunkerend bijna, omkijkt naar het bruidspaar. Liefde laat zich in vele lagen in het mensenleven zien. En daarboven staat een koe, het hoofd omhoog, bronstig loeiend. Ook dat maakt deel uit van onze menselijke liefde. Je kunt het misschien hier niet zo heel goed zien, of toch wel.

Verder heeft Chagall er hier ook oog voor dat heel de natuur daar ook in meeklinkt. Zie de prachtige bloemenstruiken, de boom in bloei, de bruid die een boeket in haar hand heeft en links boven ook vol bloeiende natuur. En onder de boom een fluitspeler, in de boom een fluitist en een menselijke gestalte met een vogelhoofd die de harp bespeelt. Het leven vol liefde, verlangen, hunkering gericht op verbonden worden. Daar gaat het om.

Hieronder zie dat in een detail uit Hooglied I van Chagall:

3a Marc Chagall, Hooglied I, detail

4. Emile Nolde, Heilige Nacht, 1912
Olie op linnen, 100 x 86 cm., Seebüll

In 1912 is dit doek ontstaan. Kijk er maar even in stilte naar....

Een man en een vrouw die een kind omhoog heffen. De deur is geopend, het is nacht, de sterren stralen aan de hemel. De schilder heeft het genoemd 'Heilige Nacht'. We gaan het binnenkort zingen. Ongebruikelijk in 1912 deze afbeelding. Het werd geweerd op exposities...toentertijd..., want men wilde graag de kerkelijke autoriteiten te vriend houden en dus mocht het niet zo verbeeld worden. Later werd dit doek gerekend tot de 'Entartete Kunst'.

Maar wie goed kijkt en tot zich toelaat... Dit kunstwerk verbeeldt het hart van menselijk leven, geboorte, blijdschap om het nieuwe leven. De gezichten van... - Maria en Jozef noem ik ze maar – die gezichten stralen. Het kind wordt omhoog geheven, bron van leven. Het begint klein, onooglijk... - net als de bron van de Mississippi - in het verhaal van Hans Koenen. En toch, het is vol belofte en toekomst.

Rechts zie je nog de ezel en in de verte de herders. Maar het centrum is de vreugde van de ouders hier; de verwondering, de blijdschap om nieuw leven. Mogelijk een ervaring van raken aan de kern. De schilder heet Emil Nolde.

5. Raouf Mamedov, Het Laatste Avondmaal, fotografie,
Moskou, 1998

Er is ook fotokunst. Hier ziet u het Laatste Avondmaal. We kennen allemaal het Laatste Avondmaal van Leonardo da Vinci, Jezus in het midden en ter linker en ter rechter zijde aan de tafel zes apostelen. Dat kunstwerk van Da Vinci was inspiratiebron voor Raouf Mamedov, een Russische fotokunstenaar. Mamedov heeft met een aantal mensen met het syndroom van Down, het Laatste Avondmaal verbeeld en vastgelegd op een heel indringende manier. In hen, in die mensen, herken je ons mens zijn. Die mensen waren veel speelser dan wij zijn en hadden soms spontaan gevoel voor te raken aan de kern van het drama van die avond. We kijken naar een aantal detailopnames van dit fotokunstwerk.

5a Raouf Mamedov, Het laatste avondmaal, detail

Hier is Jezus afgebeeld, een lege schaal voor hem. Een lege schaal. Waar duidt dat op? Wat roept het op. En een bril. Hij heeft de bril afgezet. Een bril afzetten, want die heb je nu even niet nodig. Het gaat om andere dingen. Ik vul het niet in...laat je eigen fantasie, je eigen ziel spreken...

5b Raef Mamedov, Het laatste avondmaal, detail

Hier een ander deel van het Laatste Avondmaal. Wat ziet je?

Johannes wordt verbeeld door een vrouw, door Lena en ze is vol aandacht en meditatie.

Een ander vraagtaan haar: 'wie is het?' 'wie zal hem overleveren?' De vragensteller heeft, als je goed kijkt, helemaal in de linkerhoek, het mes al in de hand, want hij wil Jezus verdedigen. Is het Petrus?

Die ronduit zegt: 'ik zal achter je staan, tot het einde. Ik ga voor jou en zal je nooit in de steek laten.'

Wat roept dit beeld bij je op?

Tegelijk is het misschien een inleiding op het laatste beeld dat ik laat zien. Dat speelt na het Avondmaal....in de hof van Olijven. Neem eerst de tijd ook dit kunstwerk goed te bekijken....

5c Raef Mamedov, Het gebed op de Olijfberg,
Uit serie: Het Laatste Avondmaal, Moskou, 1998

Wat Hans Koenen noemde de vroomheid, het bidden, de spiritualiteit. Dat is niet altijd je handjes vouwen, dat is soms uitschreeuwen wat je op je hart hebt. Roepen dat het onmogelijk is, want de keerzijde van verwondering is verbijstering. Ook verbijstering is een bron die ons verbindt met het mysterie van leven, met wat niet goed is.

‘Laat deze beker aan mij voorbijgaan’. Laat dat binnenkomen bij jezelf. Waar zegt jij dat? En wil je, kun je ook met hem zeggen: ‘niet mijn wil maar uw wil geschiedde’?

Soms kun je je niet onttrekken aan dingen die er zijn en moet je gaan en trouw blijven aan wat van wezenlijke waarde is. Wat er ook van komt. En bidden, je hoopt dat je bidden, je nood, je kreet gedragen wordt, dat je niet alleen staat, dat anderen waken met je, het uithouden en hoe menselijk dat je door slaap overmand wordt. Het leven is vaak vol dubbelheid, dubbelzinnig....

Leven met het Mysterie

Kleur geven in jouw leven aan het Mysterie. Leven met het Geheim in het concrete bestaan.

Dat doen met de lijdende dienstknecht én met het meisje dat de vreugde van het leven brengt.

Dat doen met elkaar liefhebben, elkaar omhelzen en vasthouden, dat beleven met de vreugde van een kind. Weet u: Emil Nolde heeft zelf nooit een kind kunnen krijgen, en toch de vreugde om geboorte, om het nieuwe leven zó verbeelden... En daarin misschien ook uitdrukken dat hij andere manieren vindt van vruchtbaar leven en ook: delen met elkaar wat er is. Soms de nood met elkaar uithouden. Wij zijn mensen die leven met het Mysterie.